

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

การพัฒนาพื้นที่สูงของประเทศไทยดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง โดยสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) หรือ สวพส. ได้มีบทบาทสำคัญในการนำองค์ความรู้จากโครงการหลวงมาประยุกต์ใช้ร่วมกับผลการวิจัยและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมอาชีพและยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรบนพื้นที่สูง กระบวนการดำเนินงานที่เน้นการให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิดในระดับแปลง ส่งผลให้เกษตรกรบนพื้นที่สูง กระบวนการดำเนินงานที่เน้นการให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิดในระดับแปลง ส่งผลให้เกษตรกรบนพื้นที่สูง สามารถผลิตอาหารได้เพียงพอสำหรับการบริโภคภายในครัวเรือน อีกทั้งยังช่วยเพิ่มรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนจาก 1,606 บาท ในปี 2553 เป็น 3,217 บาท ในปี 2563 พร้อมทั้งสร้าง ผู้นำเกษตรกรที่มีศักยภาพจำนวน 1,044 ราย และสนับสนุน การรวมกลุ่มเกษตรกร 101 กลุ่ม เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งด้านการผลิตและการตลาด แม้ว่าผลลัพธ์ของการส่งเสริมอาชีพจะช่วยให้เกษตรกรบางส่วนสามารถยกระดับรายได้และพ้นจากเส้นความยากจนได้ แต่ยังคงมีครัวเรือนจำนวนมากที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการของ สวพส. และยังคงอยู่ในกลุ่มผู้มีรายได้ต่ำสุดของประเทศ (Bottom 40) ทำให้ยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่สูง พ.ศ. 2566–2570 มุ่งเน้นการขยายผลจากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จไปสู่ครัวเรือนยากจนที่เหลืออีกร้อยละ 70 โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ควบคู่กับการยกระดับกลุ่มบ้านเป้าหมายให้เป็นชุมชนระดับ A ที่มีความเข้มแข็ง สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาได้ด้วยตนเอง และเป็นต้นแบบของการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเกษตรกรบนพื้นที่สูงยังคงเผชิญกับ ช่องว่างของการเรียนรู้และการเข้าถึงองค์ความรู้ ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้เกษตรกรบางส่วนไม่สามารถนำความรู้ใหม่ๆ ไปปรับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ จากการศึกษาระหว่างปี 2565-2566 พบว่าเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงมีลักษณะการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ได้แก่ กลุ่มที่เรียนรู้จากข้อมูลรอบด้าน กลุ่มที่เรียนรู้จากตัวอย่าง กลุ่มที่เรียนรู้เร็ว และกลุ่มที่เน้นเชื่อมโยงเครือข่าย ความแตกต่างนี้ส่งผลให้แนวทางการพัฒนาต้องมีความยืดหยุ่นและเหมาะสมกับแต่ละกลุ่ม อีกทั้งเกษตรกรที่มีอายุมากกว่า 45 ปี ยังเผชิญข้อจำกัดในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในภาคเกษตรกรรมยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะกลุ่มที่เรียนรู้จากข้อมูลรอบด้าน ซึ่งยังขาดทักษะในการใช้เครื่องมือออนไลน์เพื่อการค้า ส่งผลให้เกษตรกรบนพื้นที่สูงเสียเปรียบในการแข่งขันทางการตลาดเมื่อเปรียบเทียบกับเกษตรกรในพื้นที่ราบ

ดังนั้น การพัฒนาทักษะดิจิทัลของเกษตรกรบนพื้นที่สูงจึงมีความสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เทคโนโลยีเพื่อวางแผนการผลิตและการตลาด การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทน การติดต่อสื่อสารผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ตลอดจนการเข้าถึงองค์ความรู้ผ่านสื่อดิจิทัล เช่น YouTube, Podcast และเครือข่ายการเรียนรู้ผ่านโซเชียลมีเดีย การศึกษานี้จึงมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะและศักยภาพของเกษตรกรให้สามารถเป็นแม่ข่ายการเรียนรู้ของชุมชน โดยใช้แนวทางการเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ (Learning by Doing) ควบคู่ไปกับการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning) เพื่อให้เกษตรกรสามารถ เข้าถึง

และใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้กับอาชีพของตนเอง และสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ให้กับชุมชนบนพื้นที่สูง นอกจากจะช่วยให้เกษตรกรมีภูมิคุ้มกันและสามารถปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงแล้ว ยังนำไปสู่การยกระดับกลุ่มบ้านเป้าหมายจำนวน 616 กลุ่มบ้านให้มีความเข้มแข็ง อันเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงให้ก้าวสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม รวมถึงการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์

1.2 วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ของเกษตรกรบนพื้นที่สูงสำหรับรับมือกับการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีดิจิทัล

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1.3.1 ขอบเขตเชิงพื้นที่

พื้นที่ศึกษาครอบคลุมชุมชนที่มีการพัฒนาระดับ A ภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 15 แห่ง ได้แก่ ป่าแป๋ ห้วยเป้า ปางแดงโน แม่มะลอ ปางหินฝน ขุนสถาน ถ้ำเวียงแก บ่อเกลือ สะเนียน วังไผ่ น้ำแปง วาวี แม่สลอง สบเมย และแม่สามแลบ

1.3.2 ขอบเขตเชิงเนื้อหา

การศึกษากระบวนการเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ของเกษตรกรบนพื้นที่สูงเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ประกอบด้วย

- 1) พฤติกรรมและเงื่อนไขการเรียนรู้ของเกษตรกร
- 2) คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และศักยภาพการเป็นแม่ข่ายการเรียนรู้ของเกษตรกร
- 3) ทักษะดิจิทัลของเกษตรกร 4 มิติ ได้แก่ การใช้ (Use) เข้าใจ (Understand) การสร้าง (create) เข้าถึง (Access)
- 4) ปัจจัยและอุปสรรคที่มีผลต่อทักษะดิจิทัลของเกษตรกร
- 5) กระบวนการพัฒนาทักษะดิจิทัลของเกษตรกรในการเข้าถึงความรู้การเพิ่มผลผลิตและการตลาดที่สอดคล้องกับบริบทและระดับการพัฒนาของพื้นที่

1.4 นิยามคำศัพท์

การศึกษานี้ได้กำหนดนิยามคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนในแนวคิดและกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

1.4.1 ชุมชนที่มีการพัฒนาระดับ A หมายถึง ชุมชนในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงที่ได้รับการประเมินตามตัวชี้วัดการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ว่าเป็นชุมชนที่มีความ

เข้มแข็ง สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาได้ด้วยตนเอง อีกทั้งยังมีผลการพัฒนาที่เป็นแบบอย่าง สามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์และแนวทางการพัฒนาให้กับชุมชนบนพื้นที่สูงอื่นได้

1.4.2 แม่ข่ายการเรียนรู้บนพื้นที่สูง หมายถึง บุคคลที่มีบทบาทเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ และสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในชุมชนหรือกลุ่มเป้าหมายในบริบทของพื้นที่สูง โดยมุ่งเน้นการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่สูง เพื่อเสริมสร้างทักษะหรือความเข้าใจร่วมกันในด้านที่เกี่ยวข้อง เช่น การเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่สูง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนของชุมชนบนพื้นที่สูง

